

Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

13 листопада 2015 року

Одеса
ОДУВС
2015

На нашу думку, необхідно звернути увагу на нормативно-правову базу країн, які мають певний досвід та можуть стати взірцем на законодавчому рівні для України, а саме: Австрія, Данія, Республіка Польща та Федеративна Республіка Німеччина.

Так, у кримінальному кодексі Австрії норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, об'єднано в один розділ 16 – «Шпигунство». Злочинами у сфері охорони державної таємниці австрійський законодавець вважає: умисне розголошення державної таємниці (§ 252), видачу державної таємниці (§ 253), вивідання державної таємниці (§ 254).

У Кримінальному кодексі Республіки Польща, також існують норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, вміщено в одну главу XXXIII, яка має назву: «Злочини проти охорони інформації». Злочинами у сфері охорони державної таємниці польський законодавець вважає такі злочини, як розкриття або незаконне використання інформації, що становить державну таємницю (§ 1 ст. 265), розкриття інформації, що становить державну таємницю, особі, яка діє від імені або на користь іноземного суб'єкта (§ 2 ст. 265), відомою у зв'язку з виконанням публічної функції або отриманим повноваженням (§ 3 ст. 265) [5, 71]. Відмітимо, що глава передбачає злочини, що становлять, не тільки державну таємницю, а й - службову таємницю (§ 2 ст. 266), як незаконне розкриття публічною посадовою особою інформації, незаконне розкриття або використання інформації особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з виконанням роботи, публічною, громадською, господарською або науковою діяльністю (§ 2 ст. 266), незаконне розкриття листа шляхом приєднання до каналу, призначеному для передачі інформації (§ 1 ст. 267), незаконне псування, вилучення або зміна запису інформації, що має істотне значення (§ 1 ст. 268), знищення, псування, вилучення або зміна запису на комп'ютерному носії інформації, що має особливе значення для обороноздатності держави, безпеки зв'язку, функціонування урядової адміністрації, іншого державного органу або адміністрації органу місцевого самоврядування (§ 1 ст. 269).

Слід зазначити, що у ФРН до державної таємниці відносяться лише відомості, які необхідно зберігати в секреті від іноземних держав з метою недопущення нанесення шкоди зовнішній безпеці Федеративної республіки. Тож, розділ 2 КК цієї країни має назву «Зрада батьківщині та загроза зовнішній безпеці». Цей розділ складають 13 статей, в яких містяться норми про відповідальність за розголошення державної таємниці (§ 95), зрадницьке або інше вивідання державної таємниці (§ 96), видачу державної таємниці (§ 97), видачу нелегальної таємниці (§ 97а), розголошення відомостей, помилково прийнятих за державну таємницю (§ 97b). Як і Кримінальний кодекс Австрії, КК ФРН визначає державну таємницю. Під нею розуміють факти, предмети або відомості, які доступні обмеженому колу осіб і повинні триматися у таємниці від іноземної держави для того, щоб запобігти заподіяння серйозної шкоди зовнішній безпеці ФРН (§ 93) [5, 73].

Таким чином, можна дійти висновку, що розглянуті нами норми кримінального законодавства країн ЄС, нагадують норми окремого закону країни, де оберігають таємну інформацію своєї держави та сформульована своя власна система спеціального захисту. Враховуючи досвід розглянутих зарубіжних країн, вважаємо, що злочини, юридичний склад яких міститься в диспозиціях ст. ст. 328-329 Кримінального кодексу України, обґрунтовано об'єднані в одному розділі, що відрізняє систему захисту, кримінально-правової охорони державної таємниці в Україні.

Вважаємо доцільним, правове опрацювання забезпечення конфіденційності та охорони державної таємниці з погляду кримінального права, для забезпечення ефективнішої реалізації встановлених законодавством заходів, що забезпечують охорону цієї інформації та запропонувати, перегляд положення Кримінального кодексу України в частині розміщення норм, згідно з якими настає кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці, в розділі «Злочини проти основ національної безпеки».

Література:

- 1) Д.С. Усов «Захист державної таємниці за кримінальним законодавством інших країн на пострадянському просторі». Публічне право № 3 (11). - (2013).
- 2) Про державну таємницю: закон України від 21 січня 1994 року № 3855 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16.
- 3) Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України від 12 серп. 2005 р. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.
- 4) Кримінальний Кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 04 вересня 2014 року: - К.: Алерта, 2014. – 208 с.
- 5) Леонов Б.Д. Особливості охорони державної таємниці в умовах реформування сектору безпеки: порівняльно – правові аспекти, Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжнародної конференції Україна – НАТО (Київ, 18 травня 2006 р.).

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Михалік О.І., здобувач НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

Науковий керівник: Колодяжний М.Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

В історії будь-якого суспільства та держави трапляються різні негативні явища і процеси, що заважають їх розвитку, покращенню умов життя людей та їх співіснування. Для України на даний час вказана теза має неабияке значення, оскільки: наша держава зазнає зазіхань на її територіальну цілісність; знаходиться у стані глибокої соціально-економічної кризи; здійснює переформатування чинного кримінального, кримінального процесуального, податкового, фінансового та інших галузей законодавства відповідно до європейських стандартів; реформує систему органів державної влади; зазнає істотної шкоди від корупції й інших злочинних проявів та ін. Значних збитків для державного бюджету України та соціально-психологічної сфери нашого суспільства завдає поширення злочинності у сфері економіки.

Одними з її проявів є злочини, передбачені ст. 199 КК України (виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підrobлених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів).

Традиційно вказані злочини охоплюються негативним явищем соціальної дійсності під назвою «фальшивомонетництво». Для нього характерні певні істотні ознаки, наприклад: спеціфічний предмет, до якого відносяться гроші (національна чи іноземна валюта, монети), державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку, голографічні захисні елементи; сфера поширення фальшивомонетництва (банківська, торгівельна, фінансова, алкогольне та тютюнове виробництво та ін.); високий ступінь латентності даних злочинів; способи підrobок зазначених предметів, які постійно вдосконалюються залежно від стану розвитку інформаційних технологій, технічного прогресу на певний історичний період; особливість самих фальшивомонетників (наявність спеціальних знань, умінь, обладнання, тісні зв'язки із представниками професійної злочинності у вказаній сфері) тощо.

У зв'язку із тим, що кожний 5–6 злочин у сфері економіки кваліфікується за ст. 199 КК України [1], а також через те, що фальшивомонетництво підриває економіку України, яка знаходиться у кризовому стані, запобігання даному негативному соціальному явищу є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів. Теорія кримінологічної науки показує, що певні запобіжні заходи мають спрямовуватись на відповідні криміногенні чинники (детермінанти), які зумовлюють поширення відповідної групи злочинів. Звідси для вироблення системи запобігання фальшивомонетництву необхідно окреслити коло детермінантів, що мають визначальне для даного явища значення. З цією метою пропонуємо скористатись результатами проведеного авторського емпіричного і теоретичного кримінологічного дослідження фальшивомонетництва в Україні.

Результати анонімного опитування 40 експертів 11 науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів при УМВС України в областях, дозволили виділити низку детермінантів злочинів, передбачених ст. 199 КК України. Бажання незаконного збагачення у великих (особливо великих) розмірах вказало 80 % опитаних респондентів. Зазначена причина є внутрішньою, відбиває корисливу спрямованість розглядуваних злочинів, а відтак, – корисливу мотивацію фальшивомонетників. Це означає, що злочинці підrobляють гроші саме з корисливою метою для отримання матеріальної незаконної вигоди. На корисливу мотивацію злочинців може також вказувати той факт, що як за даними окремого звернення до МВС України, так й за результатами опитування експертів, найчастіше підrobляються гроші великих номіналів. Наприклад, в гривні переважно підrobляються номінали «50», «100» і «200», у доларах США – «100» і «50», в Євро – «200» і «100», в російських рублях – «5000» і «1000» [3].

Вагомою детермінантою, яка зумовлює фальшивомонетництво, на думку 75 % експертів (у зв'язку із тим, що на поставлене питання передбачалось кілька варіантів відповідей, тому сума процентних показників перевищує 100 %), є соціально-економічна криза в Україні та бідність населення. Дійсно, як показують результати проведених в нашій країні кримінологічних досліджень, більшість злочинів вчиняється через криміногенні економічні чинники. Матеріальна скрута штовхає частину злочинців до кримінального збагачення шляхом фальшивомонетництва, оскільки вони не у змозі реалізувати у законний спосіб свої навички й знання, які вони використовують для вироблення підrobок. Однак, на наше переконання, більшість вказаних злочинів вчиняється не скільки через задоволення природних фізіологічних потреб у їжі, наявності житла та ін., скільки у бажанні злочинців збагачення у великих розмірах. Для підrobки валюти чи марок акцизного податку, які найчастіше фальсифікуються на практиці, необхідне спеціальне високоартісне обладнання (різографи, кольорові ксерокси, поліграфічне устаткування). Виходячи з того, що переважна більшість предметів фальшивомонетництва підrobляються саме із використанням такого обладнання, стає очевидним, що у злочинців є матеріальні ресурси на його придбання чи незаконне використання.

Майже третина (27,5 %) опитаних експертів вказала на таку детермінанту, як складність виявлення фальшивомонетництва та встановлення осіб, винних у його вчиненні. На нашу думку, даний криміногенний чинник можна пояснити таким: висока якість підrobок валюти, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та голографічних захисних елементів; необізнаність пересічних громадян із захисними елементами національної та іноземних валют; відмова осіб, в яких опинились підrobлені гроші, повідомляти про такі факти до міліції через небажання участі у процесуальній тяганині розслідування даних злочинів, а також боязнь бути притягнутими до кримінальної відповідальності у зв'язку із володінням підrobками.

Ще однією детермінантою розглядуваних злочинів, яку зазначило 17,5 % респондентів, є поширені стереотипи безкарності при зайнятті фальшивомонетництвом. Впевненість злочинців у своєму злочинному професіоналізмі, наявність вагомого багаторічного досвіду виготовлення підrobок, злочинні, в тому числі й міжнародні, зв'язки із криміналітетом можуть впливати на формування думки злочинців про їх недоступність для правоохоронних органів та можливість уникнення відповідальності. Не слід виключати, що частина даних злочинів вчиняється у складі організованих злочинних груп та злочинних організацій, що мають корупційні зв'язки із представниками органів кримінальної юстиції. Звичайно, що такі злочини майже не виявляються підрозділами протидії злочинам у сфері економіки МВС України через їх високу латентність. Дана обставина також може впливати на подібні стереотипи фальшивомонетників. Необхідно зазначити, що на груповий і організований характер злочинів, передбачених ст. 199 КК України, може вказувати багатоступіньність їх вчинення. Вона передбачає, що за кожним учасником злочинної групи має бути закріплений окремий напрям злочинної діяльності (закупівля копіювально-множильної та офісної техніки, поліграфічного устаткування, паперу; підбір красок, хімічних реагентів; безпосереднє виготовлення підrobок; збут підrobлених грошей, марок акцизного податку тощо).

Заслугує на увагу така детермінанта фальшивомонетництва, як некомпетентність банківських працівників і касирів торговельних мереж, які мають встановлювати підrobки та вилучати їх із грошового обігу. На це вказало 5 % опитаних експертів. Крім цього, однією із обставин поширення вказаного негативного явища, на переконання 5 % респондентів, є неефективна робота правоохоронних органів. Це може проявлятися у плинності кадрів підрозділів протидії злочинам у сфері економіки МВС України, недостатній кваліфікованості оперативних працівників органів внут-

рішних справ, низькій результативності здійснення оперативно-розшукових заходів у сфері злочинної діяльності фальшивомонетників-професіоналів.

Не слід виключати й недосконалий механізм митного контролю при переміщенні товарів і людей через державний кордон України, що зазначило у своїх відповідях 2,5 % респондентів анонімного опитування. Дана детермінанта має особливе значення для тих підробок, які виготовляються за кордоном та завозяться в Україну для подальшого розповсюдження на її території.

Отже, знання про найбільш визначальні детермінанти злочинів, передбачених ст. 199 КК України, дають підстави для подальших наукових розробок явища фальшивомонетництва, зокрема, щодо вироблення системи заходів його запобігання та оптимізації діяльності правоохоронних органів у вказаній сфері.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 року / Генеральна прокуратура України, 2014 р.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 року / Генеральна прокуратура України, 2015 р.
3. Лист Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України від 3 липня 2015 р. № 5/5255.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Мінченко С. І., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Із розвитком суспільства масштаби негативного впливу злочинності та супутніх їй негативних явищ розширювались, і вже на сучасному етапі спостерігаємо просочування криміногенних факторів фактично у всі сфери суспільного життя. Той негативний вплив, що є її суспільно небезпечним наслідком, завдає надзвичайно великої шкоди як окремо взятій людині, так і суспільству в цілому. Отже, виходить, що частина суспільства в особі окремих людей, яким притаманна асоціальна, злочинна поведінка створює для загального соціуму проблеми, що носять деструктивний характер.

З огляду на це, надзвичайно важливого значення набуває діяльність з попередження злочинності. Адже краще не допускати виникнення проблем, аніж потім зіштовхуватись з їх негативними наслідками.

Враховуючи незворотні процеси із реформування кримінальної юстиції в Україні, слід особливу увагу зосередити на удосконаленні окремих напрямків попереджувальної діяльності основного правозастосовного органу, яким є ОВС.

У зв'язку із цим слід погодитися із О.М. Литваком стосовно того, що покладання головної функції з попередження злочинності на інститут кримінальної відповідальності є недоцільним, адже він не лише попереджує, а й провокує злочинну діяльність рецидивістів [1, с. 136]. У цьому аспекті головне місце має посідати комплекс превентивних заходів, спрямованих на недопущення вчинення злочину та припинення вже розпочатого.

Вітчизняні науковці вкладають у поняття **попередження злочинності** такий зміст – це сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [2, с. 94].

Існують різні класифікації попереджувальних заходів. Розглянемо такий різновид як спеціально-кримінологічне попередження. Його сутність полягає у характеристиці напрямів реалізації.

Перший напрям – кримінологічна профілактика – включає у себе сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, що виникають чи можуть виникнути, а також детермінування злочинності або її окремих видів. Реалізація цього напрямку дає змогу попередити будь-які прояви злочинної поведінки. Він діє ще до того, як у особи виникає мотив чи бажання вчинити злочин. Його головна мета – не допустити виникнення такого мотиву чи бажання. Кримінологічна профілактика потребує найбільш кропіткої реалізації. До неї має застосовуватись комплексний системний підхід.

Другий напрям – запобігання злочинності – сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, його мета – дискредитувати злочинну поведінку, відмовити від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Запобігання злочинам має місце тоді, коли зазначена поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину.

Третій напрям – припинення злочинних проявів – сукупність заходів, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення та здійснення спеціальних заходів. Важливе значення для реалізації цього напрямку має індивідуальний підхід до кожного окремого випадку. Але він не виключає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за замах на злочин чи вчинення при цьому іншого правопорушення [2, с. 96-101].

Надання більшого пріоритету одному із цих напрямів є недоцільним, адже вони спрямовані на різні етапи злочинної поведінки (до формування злочинного мотиву; з початку формування злочинного мотиву до початку виконання злочину; з початку виконання злочину).

Іншою проблемою, що знижує ефективність попередження злочинності, є не завжди неналежне виконання спеціалізованими суб'єктами попереджувальної діяльності своїх повноважень. Виправлення ситуації можливе шляхом якісної кадрової політики. На відповідні посади необхідно призначати осіб із високим рівнем морально-ділових якостей. Діяльність таких суб'єктів не повинна обмежуватись формальним фіксуванням на папері виконаних заходів. Відповідальне ставлення до своїх обов'язків та розуміння їх надзвичайної важливості є запорукою досягнення ефективності у цій роботі. Слід зазначити про важливість постійного зміцнення співпраці між різними суб'єктами попереджувальної діяльності, адже лише в комплексній взаємодії така діяльність приносить якісні зміни [3, с. 60].